

Meie ajalooliste kogude põhjal tehtud üliõpilastööd

Juhendaja aruanne

Janika Päll, PhD

Helleno-Nordica projektijuht
klassikalise filoloogia professor

2025. aasta mais kaitses **Jaana Jurtšenkova** klassikalise filoloogia osakonnas magistritöö „Johannes Gezelius vanema „Lexicon Graeco-Latinum“: loomiskontekst, struktuur ning tähtede alfa, beeta ja gamma editsioon“ (<https://hdl.handle.net/10062/115708>). Selle töö aluseks oli Johannes Gezelius vanema 1649. aastal Tartus trükitud kreeka-ladina sõnaraamat, mis on olemas meie raamatukogus ja ka digiarhiivis ADA (<http://hdl.handle.net/10062/14175>). See leksikon oli omal ajal niivõrd oluline, et Gezelius avaldas sellest 1686. aastal Turus kordu-trüki ning Kaspar Kolgi andmetel on see üks paremini säilinud 17. sajandi Tartu trükiseid.¹ Jaana jätkas oma bakalaureusetööd, lisades ulatuslikul määral uut editeeritavat teksti (vaadates üle ka varem bakalaureusetöös tehtu), nii et hetkel on elektrooniliselt kättesaadav juba viiendik Gezeliuse sõnaraamatust. Editsiooni aluseks on meie Helleno-Nordica projekti ajal Jaana poolt Transkriibuse programmi abil tehtud täielik transkriptsioon, ent seda on tunduvalt parandatud ja ühtlustatud, mistõttu saame rääkida mitte lihtsalt ümberkirjutusest, vaid uuest, parandatud väljaandest.

Magistritöö toetub lisaks Tartu eksemplarile ka Tallinna ja mõne Soome rahvusraamatukogu eksemplari analüüsile, tuues välja tollase trükikunsti omapärad, näiteks selle, et ükski eksemplar ei kattu

üks-ühele teisega, kuna trükilao tegemise käigus parandati jooksvalt trükivigu, köitmisel aga ei pruukinud poognad sattuda samas järjekorras, milles parandusi tehti. Samuti tulevad siin mängu käsikirjalised parandused, mistõttu ongi raamatu iga eksemplar unikaalne ning ühe eksemplari digiversioon ei saa kuidagi asendada mõnd teist – asjaolu, mida raamatukogude ja digiteerimisprogrammide rahastajad sugugi alati arvesse ei võta. Lisaks analüüsib magistritöö ajalooliste sõnaraamatute loomispõhimõtteid, tuues Gezeliuse sõnaraamatu näiteks nn pesaetümoloogilisest ülesehitusest, kus kokku on koondatud ühest tüvest pärit sõnad, tüved ise aga on paigutatud alfabeetilisse järjekorda. Jaana magistritöö, mis tutvustab muidugi ka Gezeliuse enda tegevust ja olulisust õpikute loomisel (seejuures eriti tema Tartu perioodi ja õpetamispõhimõtteid puudutades), eriline väärtus ongi just panusel ajaloolisse leksikograafiasse ja didaktika ajalukku.

Mina loodan väga, et Jaana töö jätkub peatselt ning et tema armastus keelte õpetamise vastu toob kaasa nii Gezeliuse õpetamispõhimõtete põhjaliku analüüsi kui ka tema sõnaraamatu uustruki, seekord kolmekeelsena, lisades ka eesti keele.

1 Kaspar Kolk. Dissemination and Survival of a Book Printed in 17th-century Tartu: the Case of Johannes Gezelius' Lexicon Graeco-Latinum (1649). Rmt-s: Päll, J., Volt, I. (toim.). Hellenostephanos: Humanist Greek in Early Modern Europe: Learned Communities between Antiquity and Contemporary Culture. Tartu: Tartu University Press, 2018, 144–157 (Acta Societatis Morgensternianae 6–7).

Johannes Gezelius vanema kreeka-ladina sõnaraamat „Lexicon Graeco-Latinum” (Dorpat, 1649). TÜR, R Est.A-1649

2025. aasta juunis kaitses TÜ raamatukogu teenindusosakonna töötaja **Ann-Marii Saltee** germanistika osakonnas bakalaureusetöö „Bildung durch Literatur: eine Analyse von Karl Morgensterns Autorenempfehlungen in seiner Rede „Plan im Lesen“” (<https://hdl.handle.net/10062/115719>). Töö kaasjuhendaja oli Katrin Saar germanistika osakonnast. Nagu pealkirjastki näha, on töö aluseks meie raamatukogu esimese direktori Karl Morgensterni kõne „Plan im Lesen” („Lugemise plaan”), milles ta andis 1805. aastal tudengitele lugemissoovitusi, alustades antiikautoritest ja lõpetades oma kaasaja kirjanduse ja filosoofiaga (<http://hdl.handle.net/10062/6612>).² Ann-Marii on selles tuvastanud kõik nimetatud autorid, keda tihti tutvustatakse vaid perenimedega või tänapäeval käibelt kadunud nimekujudega, ning tutvustanud ka põhimõtteid, mille alusel koostati lugemiskaanoneid ja keda loeti klassikuteks, muidugi ka seda, miks Morgenstern just neid autoreid lugemisväärsaks pidas. Kuna

germanistika osakonnas kirjutatakse lõputööd saksa keeles, aitab see tutvustada Morgensterni tema enda, saksa keeleruumis.

See bakalaureusetöö on ilus täiendus meie Morgensternianale, ning kuna töö analüüsimiseks valmistas Ann-Marii sellest ka esialgse tõlke eesti keelde, siis soovime talle palju jõudu tõlke viimistlemiseks ja lõpetamiseks.

2024. aastal kaitses **Hanna-Maarja Selde** klassikalise filoloogია osakonnas antiikkeelte ja kultuuride õppekava bakalaureuseprojekti „Andreas Virginiuse disputatsioonide kogumiku „Manipulus disputationum theologicarum” esimese ja teise disputatsiooni editsioon” (<https://hdl.handle.net/10062/100191>). Töö aluseks on TÜ raamatukogus hoitav Virginiuse disputatsioonide eksemplar (<http://hdl.handle.net/10062/14763>), mis kuulub nende väheste 17. sajandi Tartu trükiste hulka, mis

2 Kõne on ilmunud 1808. aastal koos kahe teise Morgensterni kõnega üldpealkirja all „Johannes Müller, oder, Plan im Leben nebst Plan im Lesen und von den Grenzen weiblicher Bildung: drey Reden”.

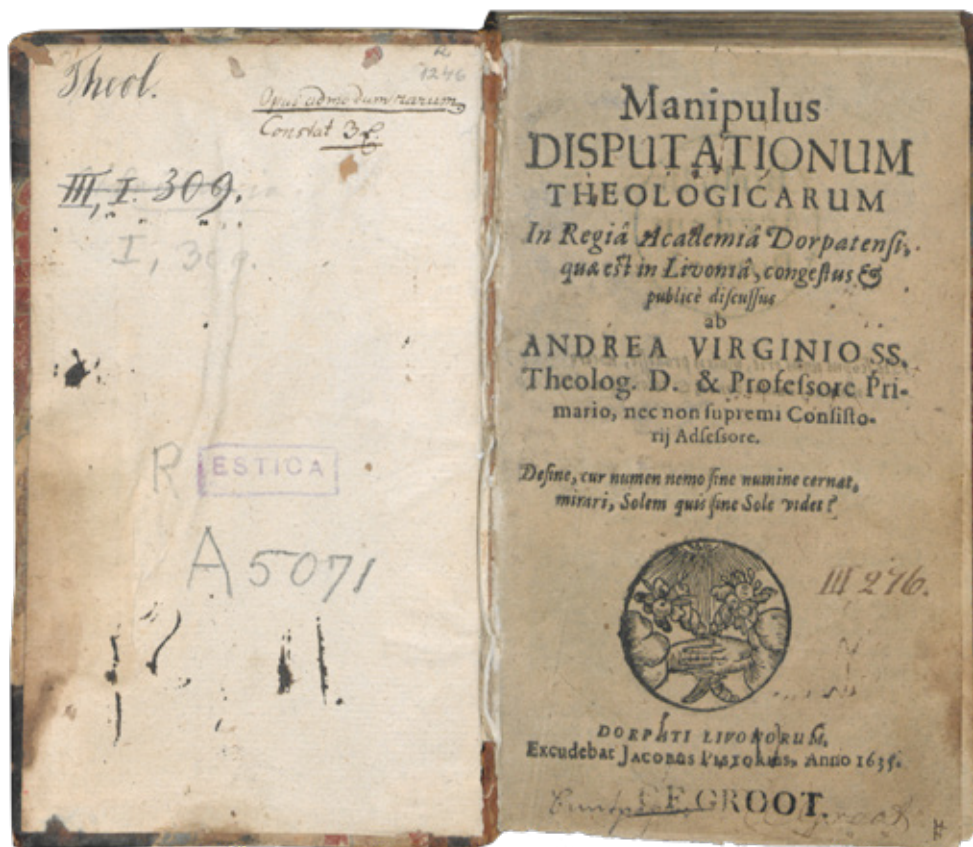
meil endil olemas on. 70-leheküljelise lõputöö põhiosa moodustab Virginiuse teksti editsioon meie raamatukogu eksemplari alusel. Transkribuse programmi abil transkribeeritud ja Hanna-Maarja poolt kontrollitud teksti on editsioonis täiendatud tekstis kasutatud allikate tuvastamisega, arvukate lühendite seletustega, samuti on parandatud mõned ilmsed trükivead. Erilise väärtuse annab editsioonile asjaolu, et see sisaldab töö aluseks oleva kahe dispuudi ja sissejuhatuse täieliku teksti – nimelt on meie raamatukogu eksemplaris osa lehekülgi kahjustatud, editsioonis on aga lakuunid täidetud Soome rahvusraamatukogu eksemplari alusel (veelkord suur tänu Kjell Petersenile Soome rahvusraamatukogust, kes saatis skaneeringu lehekülgedest, mis meie eksemplaris on aukudega). Hanna-Maarja kirjutas tööle ka Virginiust ja dispuudidraditsiooni selgitava sissejuhatuse.

Hanna-Maarja Selde lõputöös on Virginiuse olulisest dispuudikogumikust transkribeeritud ligi

viierendik. Loodame, et ka edaspidi saame tudengeid kaasata meie kogude ja ja Tartu ülikoolist lähtunud Eesti teadusajaloo tutvustamisse.

Samal 2024. aastal kaitses **Kristiina Kase** klassikalise filoloogia osakonnas magistritöö „Varauusaegne teoloogiline oratsioon Academia Gustaviana ja David Cunitiuse näitel“ (<http://hdl.handle.net/10062/6612>). Magistritöö kolmas peatükk keskendub 17. sajandi Tartu ülikooli tudengi ja hilisema Tallinna gümnaasiumi poetikaprofessori ja linnaarsti David Cunitiuse 1642. aastal Uppsalas peetud ja avaldatud kreekakeelsele värssoratsioonile „Poetiline parafras meie lunastaja Jeesuse Kristuse kannatuse loost Matteuse järgi“, mille esimese mõttelise osa tekstikriitilise editsiooni ja tõlke Kristiina samuti esitab.

Ent töö esimesed kaks peatükki tutvustavad selle loomise tausta: teine peatükk käsitleb avalike oratsioonide (ehk õppeprotsessi osaks olnud

Andreas Virginiuse teoloogiaalaste disputatsioonide kogumiku „Manipulus disputationum theologicarum“ (Dorpat, 1635) tiitelleht. TÜR, R Est.A-5071

mitmesugustel teemadel peetud kõnede) pidamise praktikat varauusaja Euroopas ja eriti Rootsi kuningriigis ning selle praktika seost piibliteemalise harduskirjandusega. Töö esimene peatükk põhineb Tartu 17. sajandi trükiste bibliograafial ja Rariora saalis hoitava koopiatega. Magistritöö annab esimese ülevaatliku käsitluse oratsioonipraktikast 17. sajandi Tartu ülikoolis, keskendudes eeskätt sellele osale üliõpilaskõnedest, mida võib lugeda teoloogiliseks.

Loodan, et Kristiina jätkab oma teed Eesti teaduses. Soovin talle palju edu!

Peale eelnimetatu ilmus Tartu ülikooli doktorantidelt kaks artiklit, mille aluseks on meie raamatukogud.

Maailma keelte ja kultuuride instituudi nooremteadur-doktorant **Anni Polding** avaldas „Tartu ülikooli ajaloo küsimustes“ artikli „Pedagoogilis-filoloogilise seminari arhiivifondi kujunemislugu Tartu Ülikooli raamatukogus“ (Tartu ülikooli ajaloo küsimusi, 52, 99–122; <https://ojs.utlib.ee/index.php/TYAK/article/view/24789>), mille aluseks oli TÜ raamatukogu käsikirjakogu fond 15 ehk pedagoogilis-filoloogilise seminari fond, mille ülesehitust Anni põhjalikult tutvustab, tuues välja nii ajalooliste kogude ülesehitusega seotud probleeme, mida uurijad silmas peavad pidama, kui ka lihtsalt uusi ja huvitavaid asjaolusid õpetajate ettevalmistamisest ja tudengite elust 19. sajandi Tartu ülikoolis. Ning muidugi kajastub artiklis selle seminari ühe direktori ja alusepanija Karl Morgensterni raugematult innukas tegevus noorte harimisel ja nende ladina keele oskuse lihvimisel.

Teoloogia nooremteadur-doktorant **Rahel Toomik** avaldas 2025. aasta juunis Keeles ja Kirjanduses artikli „„Ma olen kõnelenud!“: varauusaegse Tartu ülikooli (1632–1710) akadeemiliste oratsioonide korpusest“ (Keel ja Kirjandus, 68 (6), 490–509; DOI: [10.54013/kk810a2](https://doi.org/10.54013/kk810a2)), milles ta annab ülevaate oma doktoritöö teemast (töö mõlemad juhendajad Meelis Friedenthal ja allakirjutanu on meie raamatukogust), st Tartu ülikooli akadeemilistest oratsioonidest, nende loomise taustast ja uurimis-

seisust ning uurimisega seotud probleemidest. Ka selle töö aluseks on Tartu 17. sajandi trükiste bibliograafia ja Rariora saalis hoitava koopiatega, mille alusel on Rahel loomas eScriptoriumi programmi abil oratsioonide elektroonilist korpust, osana TÜ raamatukogu 17. sajandi trükiste digiteerimisprojektist, mille kohta saab rohkem küsida Meelis Friedenthalilt ja Kalju Kill Kaselt ja mis aastaraamatu ilmumise ajaks on juba saanud nime VUTT (Varauusaegsete tekstide töölaud) ning on ka avalikult ligipääsetav (<https://vutt.utlib.ut.ee/>).

Lisaks käsitlevad veel kaks üliõpilastööd meie teaduskeskuse uurimisteemasid, põhinedes küll teiste raamatukogude kollektsioonidel.

Christopher Christjan Lään kaitses klassikalise filoloogia osakonnas 2024. aastal bakalaureuseprojekti „Kommenteeritud tõlge Johannes Posseliuse teosest „Familiarium colloquiorum libellus““ (<https://hdl.handle.net/10062/100200>). Töö sisaldab sissejuhatavad peatükid 16. sajandi Rostocki ülikooli kreeka keele professori Johannes Posseliuse kreeka ja ladina keele õppimiseks mõeldud dialoogikogumikust, mis ilmus Johannes Gezelius vanema ettevõtmisel Turus. Christopheri tööd saame loodetavasti kasutada antiikkeelte õpetamisel.

Marta Mägitsets kaitses klassikalise filoloogia osakonnas 2024. aastal bakalaureuseprojekti „Holseniuse ja Erlandus Hiärne dispuudi „Collegium physicum“ VI peatüki „De Mineralibus“ editsioon ja kommenteeritud tõlge“ (<https://hdl.handle.net/10062/100208>). Selle aluseks on seni äärmiselt vähe uuritud käsikirjalised materjalid Tartu akadeemias 17. sajandil peetud dispuutide kohta. Marta töö on väga väärtuslik, kuna ta teeb lugejatele kättesaadavaks raskesti loetava ja mõistetava käsikirja, samuti toob ta tollase, tänapäeva mõttes pigem esoteerilise loodusteaduse tänapäeva konteksti.